

ZNAKOWANIE EKOLOGICZNE TOWARÓW A ŚWIADOMOŚĆ EKOLOGICZNA MŁODZIEŻY

ECOLOGICAL PRODUCT MARKING AND ENVIRONMENTAL AWARENESS AMONG YOUTH

Joanna Zarębska

University of Zielona Góra

Faculty of Economics and Management

Institute of Environment and Public Economy Management

Podgórna Street 50, 65-246 Zielona Góra, Poland

e-mail: j.zarebska@wez.uz.zgora.pl

Abstract: Environmental awareness is crucial to understand the dependencies and the impact of human activities on the surrounding environment. The majority of Polish consumers are considered as environmentally conscious but most of them are not. They can answer just a few basic questions of ecology or issues closely connected with ecology. Eco marks are an example of such issue. They are often confused with information or any characters that are just a marketing ploy often used by producers of goods. Most consumers do not pay attention to them when buying products. This paper presents the results of studies regarding the level of knowledge of the ecological character among high school students and university students of Zielona Góra. These studies confirm the long-term observation of the author stating that as a society the Poles have still too little awareness of the ecological. Too little is known about the purchased goods and their labels.

Keywords: ecological knowledge, eco-label, marking products, the ISO 14020 series

Wprowadzenie

Globalizacja rynku i rozwój handlu międzynarodowego potwierdziły ogromne znaczenie marki oraz znaku towarowego w procesach gospodarczych. Szczególne znaczenia nabrały znaki towarowe, etykiety nadawane produktom określanym jako ekologiczne. Według Ustawy Prawo własności przemysłowej znak towarowy jest to „oznaczenie, które można przedstawić w formie graficznej, symbolu, umożliwia ono odróżnienie różnych produktów jednego przedsiębiorstwa od innych. Znakiem towarowym może być rysunek, kompozycja kolorystyczna, wyraz, ornament lub forma przestrzenna” [16].

Proces nadawania towarom symbolu lub odpowiedniego znaku istniał od początku kiedy to człowiek po raz pierwszy zaczął wymieniać się towarami. Jednak dopiero na początku XIX wieku, po rewolucji przemysłowej, rozwój masowej produkcji i walka o rynki zbytu

spowodowały gwałtowny wzrost znaczenia nadawania towarom znaków, a szczególnie istotne stały się produkty ekologiczne wyróżniające się swoim oznakowaniem (tzw. ekoznakami). Aby je jednak rozpoznać wymagana jest odpowiednia wiedza i świadomość ekologiczna co one oznaczają. Pomiędzy świadomością ekologiczną a ekoznakowaniem istnieje szczególna relacja, która sprawia, że nie można nazwać konsumenta świadomym ekologicznie bez znajomości znaków ekologicznych oraz nie można właściwie rozpoznać ekoznaku bez posiadania odpowiedniej wiedzy ekologicznej. Proekologiczne nastawienie społeczeństwa i chęć przyczynienia się do ochrony otaczającego środowiska sprawia, że coraz bardziej powszechne staje się nadawanie towarom specjalnych znaków ekologicznych (ecolabelling), informujących o ich „przyjazności” do środowiska. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD)

definiuje **ekoznakowanie** jako „dobrowolne nadawanie etykiet zarówno przez organizacje publiczne jak i prywatne, które mają na celu rozpowszechnianie i promowanie wśród kupujących takich produktów, które są bardziej przyjazne dla środowiska od innych produktów, biorąc pod uwagę parametry funkcjonalne i użytkowe” [3].

W artykule zaprezentowano wyniki badań przeprowadzone wśród konsumentów - polskiej i niemieckiej młodzieży, które jasno wskazują na brak zainteresowania oraz średnią znajomość znaków towarowych i ekoetykiet w różnych grupach respondentów. Jest to zjawisko niepokojące tym bardziej, iż żyjemy w XXI wieku, wieku w którym duży nacisk kładzie się na zrównoważony rozwój produkcji i konsumpcji oraz edukację ekologiczną.

Świadomość ekologiczna a edukacja ekologiczna

Globalny przepływ towarów, wiedzy, powszechna informatyzacja i narastające tempo życia, jak również związane z tym zagrożenia, narzucają nową jakość wiedzy konsumentom **świadomym ekologicznie**, którzy jak podaje Henryk Skolimowski „nie tylko powinni być ochroniarzami zasobów naturalnych”, ale również poprzez swoje działanie powinni „uświadomić innym i sobie, że wraz z przyrodą należymy do jednej całości” [15]. Osoba świadoma ekologicznie powinna posiadać określoną wiedzę na temat środowiska, posiadać właściwy system wartości i norm oraz

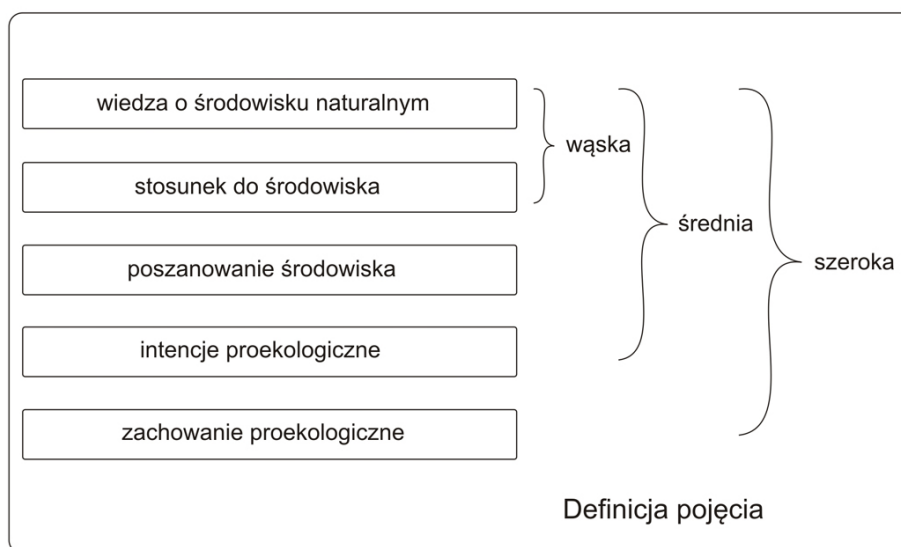
sprecyzowany światopogląd. Te czynniki wpływają na działania jednostki w zakresie ochrony środowiska i przeciwdziałania negatywnym oddziaływaniom na środowisko podejmowanym zarówno w życiu społecznym, prywatnym i zawodowym. [10].

Matthias Kramer, Maria Urbaniec i Andrzej Kryński wyróżniają trzy zakresy świadomości ekologicznej (rys. 1) [7]:

1) w ujęciu wąskim - określono ją jako wiedzę i informację o przyrodzie, zagrożeniach środowiskowych i możliwościach ich ograniczania przez działalność człowieka oraz stosunek człowieka do środowiska, które obejmuje wrażenia, a w szczególności uczucie zaniepokojenia i bojaźni w związku z problemami środowiskowymi;

2) w ujęciu średnim - świadomość ekologiczna obejmuje prócz dwóch poprzednich elementów także poszanowanie środowiska oraz intencje proekologiczne. Poszanowanie środowiska rozumiane jest jako pewne wzorce zachowań i wartości, które determinują zachowania człowieka względem środowiska. Natomiast intencje proekologiczne wyrażają wypowiedziane intencje do działania w sposób proekologiczny;

3) w ujęciu szerokim - świadomość ekologiczna obejmuje dodatkowo element zachowań proekologicznych, które określane są jako konkretne działania jednostki w celu ochrony środowiska, w tym działania zmniejszające obciążenie wywierane na przyrodę.

Rys. 1. Zakresy świadomości ekologicznej. Źródło: [7, p. 114].

Grzegorz Kobyłko zwraca uwagę, iż zgodnie z hierarchią potrzeb A. Masłowa, największy wpływ na świadomość ekologiczną ma poczucie zagrożenia możliwości zaspakajania potrzeb niższego rzędu – fizjologicznych i bezpieczeństwa. Im wyraźniej dostrzegana jest zależność zdrowia, życia, poczucia bezpieczeństwa od stanu środowiska przyrodniczego, tym wyższy staje się poziom świadomości ekologicznej, a to z kolei powoduje, że coraz większe znaczenie ma zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu związanych z czystym środowiskiem, np. potrzeby zachowania bioróżnorodności, utrzymania piękna krajobrazu, czystości rzek i jezior, czystych ulic i powietrza w miastach, zakup zdrowej żywności [8].

O zagrożeniach środowiska oraz jakie powinno ono być dla zachowania naszego zdrowia i bezpieczeństwa, uczymy się (zdobywamy wiedzę) na poziomie przedszkola, szkoły podstawowej, gimnazjum, szkoły średniej, uczelni wyższej ale często również w domu, od kolegów, w obszarze tzw. kształcenia ustawicznego, przez całe życie. Szczegółowość i zakres przekazywanych wiadomości zależy od stopnia edukacji. Na poziomie szkolnictwa wyższego obligatoryjne staje się więc nie tylko posiadanie podstaw ochrony środowiska, ale również szerszej wiedzy na temat zasobów środowiska, innowacyjnych instrumentów, narzędzi i technik, których zastosowanie może przyczynić się do ochrony lub rekonstrukcji zagrożonych ekosystemów, a przede wszystkim może przydać się w codziennym życiu. Wiedza o funkcjonowaniu środowiska oraz zagrożeniach środowiskowych i sposobach ich ograniczania wpływa na poziom świadomości ekologicznej. Człowiek w ciągu swojego życia rozwija się, dzięki czemu osiąga określony poziom świadomości. Wiedza i doświadczenie kształtują postawy człowieka względem środowiska, dlatego istotnym elementem życia człowieka jest odpowiednia edukacja i zgłębianie wiedzy.

Edukacja ekologiczna jest koncepcją kształcenia i wychowania społeczeństwa w duchu poszanowania środowiska przyrodniczego, i definiowana jest również jako psychologiczno-pedagogiczny proces oddziaływania na człowieka w celu kształtowania jego świadomości ekologicznej. Obejmuje wprowadzenie do szkół tematyki z zakresu ochrony i kształtowania środowiska, łączenia wiedzy przyrodniczej z postawą

humanistyczną, kształcenia specjalistów dla różnych działów ochrony środowiska, doksztalcanie inżynierów i techników różnych specjalności oraz menedżerów gospodarki, a także powszechną edukację szkolną i pozaszkolną [9, 13].

Według Henryka Bronakowskiego **edukacja ekologiczna** to „wszelkie procesy i umiejętności, dzięki którym człowiek ma możliwość poznania otaczającego środowiska, społeczeństwa oraz kultury, a także poznanie zależności między nimi. Edukacja ekologiczna to również posiadanie wiedzy i umiejętności na temat eksploatacji zasobów nieodnawialnych, rozwoju zrównoważonego, recyklingu, rolnictwa, medycyny naturalnej czy ekoturystyki. Dzięki zdobywaniu wiedzy konsument poznaje sposoby ograniczania negatywnych skutków związanych z działalnością człowieka oraz ma świadomość relacji jakie występują między człowiekiem a ekosystemem [4]. Tak więc, dzięki odpowiedniej edukacji wiemy co kupujemy, jaka żywność wpływa na nasz organizm negatywnie, jak jest oznakowana i gdzie możemy kupić tą „zdrowszą” od „mniej zdrowej” (żywność z konserwantami i tą ekologiczną bez konserwantów i sztucznych dodatków). Ważnym wyznacznikiem w momencie podjęcia decyzji o zakupie towaru jest wiedza na temat odpowiedniego oznakowania towaru i umieszczonych etykietach na opakowaniu.

Znakowanie ekologiczne, etykiety i deklaracje środowiskowe wg ISO 14020

Definicji znakowania ekologicznego można spotkać wiele, a jedną z nich jest definicja prezentowana przez Waława Adamczyka, według którego **znakowanie ekologiczne** to „proces oznaczania specjalnym znakiem jakościowym tych produktów, które są uznawane za przyjazne dla środowiska”[1]. Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) definiuje **ekoznakowanie** jako „dobrowolne nadawanie etykiet zarówno przez organizacje publiczne jak i prywatne, które mają na celu rozpowszechnianie i promowanie wśród kupujących takich produktów, które są bardziej przyjazne dla środowiska od innych produktów, biorąc pod uwagę parametry funkcjonalne i użytkowe”. Ekologiczne znakowanie wyrobów, tak jak inne informacje umieszczane przede wszystkim na

opakowaniach, spełnia funkcje: ekologiczną, informacyjno-edukacyjną, stymulującą (bodźcową), marketingową [3].

Norma ISO 14020 określa **ekoznakowanie** jako „nadawanie etykiety środowiskowej w formie symbolu, znaku graficznego lub oświadczenia umieszczonego na produkcie lub specjalnej naklejce widocznej na opakowaniu, w informatorach technicznych lub w reklamie i mediach cyfrowych lub elektronicznych takich jak Internet. Celem nadawania etykiet środowiskowych jest przekazywanie sprawdzalnej, sprecyzowanej i wiarygodnej informacji o właściwościach ekologicznych produkowanych wyrobów lub świadczonych usług, które w mniejszym stopniu przyczyniają się do zanieczyszczania środowiska naturalnego. Efektem nadania etykiety środowiskowej mogą być zmiany popytu i podaży na te produkty lub usługi [11].

Historia normy ISO serii 14000 związana jest z odbywającą się w 1992 roku Konferencją Szczyt Ziemi w Rio de Janeiro zorganizowaną przez Komitet ds. Środowiska i Rozwoju Organizacji Narodów Zjednoczonych (UNCED). Uczestnicy konferencji zwrócili uwagę na międzynarodowe programy zarządzania środowiskowego. Zauważono konieczność ich dalszego rozwoju i zmiany ich charakteru na korporacyjny. Powstanie i rozwój Unii Europejskiej spowodował potrzebę zaistnienia ujednoczonych norm zarządzania środowiskowego w skali całej Wspólnoty i dlatego Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna (ISO – *International Organization for Standardisation*) powołała grupę roboczą, która miała opracować europejską normę środowiskową (w tym dotyczącą ekoznakowania). Pierwsza norma z serii ISO 14000 była to norma ISO 14001 - *System zarządzania środowiskowego. Wymagania i wytyczne stosowania*, powstała w 1996 roku. Kolejne normy systemowe i narzędziowe pojawiały się w następnych latach i były wynikiem prac Komitetu Technicznego ISO/TC 207. Normy z biegiem lat podlegały i podlegają aktualizacji, a czasami zmieniają nazwę lub numer. Obecny wykaz norm dotyczących **etykiet i deklaracji środowiskowych** prezentuje tabela 1.

Pierwszy dokument normalizacyjny ISO 14020:2002 zawiera ogólne zasady dotyczące

ekoetykietowania. Norma definiuje pojęcie etykiety i deklaracji środowiskowej jako stwierdzenia, potwierdzające posiadane aspekty środowiskowe produktu lub usługi. Etykieta bądź deklaracja środowiskowa może mieć postać oświadczenia, symbolu, grafiki. Zadaniem etykiet jest informowanie w sposób wiarygodny i zrozumiały konsumentów na temat konkretnego produktu lub usługi. Norma określa również 9 zasad jakie powinny spełniać etykiety i deklaracje środowiskowe

Etykietowanie środowiskowe I typu (ISO 14024:1999) jest związane z kryteriami programów trzeciej strony, która pozwala na stosowanie etykiet ekologicznych bądź ekoznaków, która spełnia zestaw z góry określone wymagania i są bardziej przyjazne dla środowiska. Przy ustalaniu kryteriów środowiskowych analizowany jest wpływ produktu w całym cyklu życia produktu (LCA-Life Cycle Assessment), począwszy od wydobycia surowców, aż do powstania odpadu. Wyrób może być znakowany w programach trzeciej strony jeżeli spełnia on warunki środowiskowe i funkcjonalne. Kryteria jakie muszą spełniać produkty ustalone są zazwyczaj na 2 do 3 lat, a przed upływem okresu ich ważności są przeglądane i wprowadza się zmiany, które mogą wynikać z postępu technologicznego, sytuacji rynkowej bądź potrzeb środowiskowych.

Etykietowanie środowiskowe II typu (ISO 14021:2002/ A1:2012) obejmuje własne stwierdzenia środowiskowe odnoszące się do towarów lub usług i stosowane są wówczas, gdy producenci lub zainteresowane strony pragną odnieść korzyść rynkową z wprowadzenia tych stwierdzeń. W porównaniu z etykietami I typu etykietowanie środowiskowe II typu stosowane są stwierdzenia własne, które nie podlegają weryfikacji trzeciej strony i mogą mieć postać oświadczenia, grafiki, symbolu zarówno na wyrobie lub na jego opakowaniu. Stosowanie tego typu etykiet pozwala na szybsze reagowanie i dokonywanie zmian ponieważ mają mniejsze obciążenia biurokratyczne. W normie wyróżniony jest znak - pętla Möbiusa – możliwość recyklingu produktu lub wykorzystania przy produkcji materiałów pochodzących z recyklingu.

Tabela 1. Wykaz norm i dokumentów z rodziny ISO i ich polskie odpowiedniki dotyczące etykiet i deklaracji środowiskowych

Oznaczenie normy lub dokumentu ISO	Tytuł	Oznaczenie Polska Norma lub innego dokument ISO	Tytuł	Zakres zastosowania
ISO 14020:2002	Environmental labels and declarations - General principles	PN-EN ISO 14020:2003	Etykiety i deklaracje środowiskowe - Zasady ogólne	Ogólne zasady tworzenia przewodników i standardów ISO dotyczących etykiet i deklaracji środowiskowych produktów (np. opakowań)
ISO 14021:2002/A1:2012	Environmental labels and declarations - Self-declared environmental claims (Type II environmental labelling)	PN-EN ISO 14021:2002/A1:2012	Etykiety i deklaracje środowiskowe – Własne stwierdzenia środowiskowe (Etykietowanie środowiskowe II typu).	Wytyczne w zakresie terminologii, oznaczeń, metod badań i weryfikacji dotyczących składania deklaracji aspektów środowiskowych produktów (opakowań) – II rodzaj etykietowania środowiskowego;
ISO 14022:2011	Environmental Labels and Declarations: Self-Declaration Environmental Claims, Symbols	brak normy w j. polskim	brak normy w j. polskim	Promotes the standardization of terms and symbols used in environmental claims, e.g. 'recycled content'.
ISO 14023:2011	Environmental Labels and Declarations: Self-Declaration Environmental Claims, Testing and Verification	brak normy w j. polskim	brak normy w j. polskim	(Currently under review)
ISO 14024:1999	Environmental labels and declarations - Type I environmental labelling - Principles and procedures	PN-EN ISO 14024:2002	Etykiety i deklaracje środowiskowe – Etykietowanie środowiskowe I typu - Zasady i procedury	Zasady i procedury certyfikacji przez третią stronę, dotyczące programów etykietowania środowiskowego – I rodzaj etykietowania środowiskowego
ISO 14025:2006	Environmental labels and declarations – Type III environmental declarations – Principles and procedures	PN-EN ISO 14025:2010	Etykiety i deklaracje środowiskowe – Deklaracje środowiskowe III typu- Zasady i procedury	W szczególności określono wykorzystanie norm serii ISO 14040 przy opracowaniu programów i deklaracji środowiskowych III typu. Ustalono zasady wykorzystania informacji środowiskowych, dodatkowe w stosunku do podanych w ISO 14020.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [6, 12, 18].

Deklaracje środowiskowe III typu (ISO 14025:2006) to wyrażone ilościowo dane środowiskowe dotyczące cyklu życia produktu z wstępnie wyróżnionymi kategoriami parametrów określonych na podstawie serii norm ISO 14040. Norma zawiera metody

gromadzenia i oceny zebranych danych, sposób wyboru odpowiednich grup danych do LCA (*Life Cycle Assessment*), możliwe sposoby komunikowania się z nabywcami oraz sposób zagwarantowania nabywcom, że informacje są prawdziwe i nie wprowadzające w błąd.

Deklaracje środowiskowe przedstawione w niniejszej normie mają przede wszystkim zastosowanie w relacjach między przedsiębiorstwami ale nie jest wykluczone wykorzystanie ich w pewnych warunkach w komunikacji przedsiębiorstwo-konsument.

Ekoznaki i etykiety ekologiczne uważane są za nowoczesne instrumenty polityki ekologicznej stosujące zasadę zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*). Ułatwiają kształtowanie proekologicznej konsumpcji i dostarczają konsumentom informacji ułatwiających podjęcie decyzji o zakupie towarów. Według Global Ecolabelling Network (GEN) – międzynarodowej organizacji znakowania ekologicznego – ekoznak to wskazówka dla konsumenta, pozwalająca mu na wybór produktów i usług w istotny sposób wpływających na poprawę lub utrzymanie istniejącego stanu środowiska [1]. Najczęściej stosowane są ekoznaki informujące o wymaganiach jakie spełniły produkty, które kupujemy, lecz często występują również znaki nieoficjalne, nie mające nic wspólnego z ekologicznym charakterem produktu i wprowadzające w błąd konsumentów.

Świadomość ekologiczna konsumentów - studium przypadku

Rozwój działalności firm ukierunkowanych na produkcję i usługi proekologiczne spowodował wprowadzenie do nazwy firmy lub znaku firmowego cechy charakteryzującej daną firmę jako ekologiczną. Często jednak znaki te nie spełniają wymagań prawa autorskiego i ustawy o znakach towarowych, jak również nie mają nic wspólnego z ekologicznym charakterem

produkcji. W takich przypadkach wprowadzenie znaku firmowego z cechami przyjazności do środowiska, ma na celu jedynie poprawę wizerunku firmy i zwiększenie sprzedaży towarów. Ważne jest więc, aby konsument sam świadomie podejmował decyzje zakupowe, i aby rozumiał oznaczenia umieszczone na opakowaniu oraz aby miał świadomość, iż kolor zielony nie zawsze oznacza przyjazny dla środowiska.

W latach 1999 i 2002 w Akademii Ekonomicznej w Krakowie prowadzone były badania w zakresie znajomości wybranych znaków ekologicznych i ich rozpoznawania oraz wpływu znaków na decyzje zakupowe konsumentów. Badania wykazały, iż ogólna znajomość i rozpoznawalność znaków ekologicznych jest bardzo słaba. W 1999 roku 83% ankietowanych wykazała się słabą znajomością znaków (w 2002 – 81%), a pozostała część 17% - nie zna żadnego znaku (w 2002 – 15%). W 2002 roku 4% ankietowanych wykazała znajomość znaków („błękitny anioł”, „ohne FCKW”, Eco-Mark, znak Unii Europejskiej, „nietestowany na zwierzętach” i znak „der Grüne Punkt”). Ponadto tylko 13% ankietowanych uznało duży wpływ umieszczanych znaków na decyzje o zakupie towaru (w 2002 – 10%). Stereotypem było również uznawanie koloru zielonego jako odpowiedniego do znakowania produktów ekologicznych. Ankietowani przy zakupie towarów kierowali się przede wszystkim: jakością towarów, ceną, nazwą producenta a na czwartym miejscu bezpieczeństwem dla środowiska [1]. Rys. 2 prezentuje wybrane znaki do badania ankietowego.

					
błękitny anioł	ohne FCKW	Eco-Mark	znak Unii Europejskiej	nietestowany na zwierzętach	der Grüne Punkt

Rys. 2. Wybrane znaki towarowe zamieszczone w badaniu ankietowym. Źródło: opracowanie własne na podstawie [17].

Na bazie powyższych badań w 2013 roku przeprowadzono podobne badania wśród 100 maturzystów Zespołu Szkół Ekonomicznych w Zielonej Górze uczących się na specjalności:

technik ekonomista (25%), technik hotelarstwa (18%), technik logistyk (22%), technik obsługi turystycznej (19%) oraz technik spedytor (16%). Pomimo, iż co trzeci ankietowany

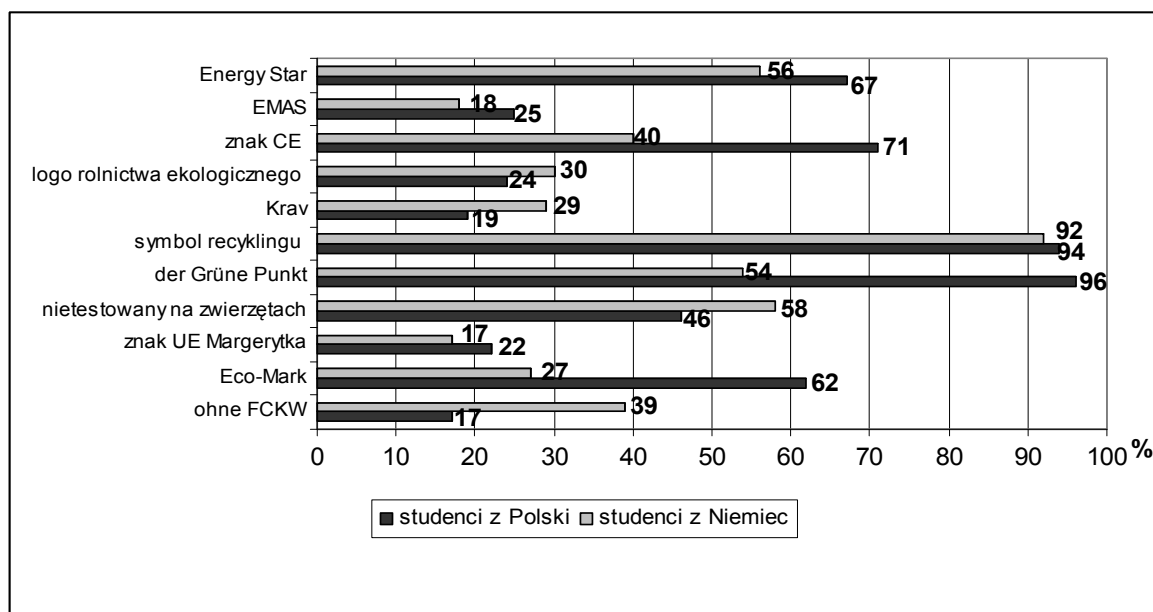
przyznał, iż z problematyką ekoznakowania i świadomością ekologiczną po raz pierwszy spotkał się w trakcie nauki w szkole podstawowej, to nikt nie określił poprawnie wszystkich 11 znaków ekologicznych. Największy wskaźnik, bo 86% ankietowanych, to osoby które rozpoznały symbol recyklingu (pętla Möbiusa). Co trzeci ankietowany rozpoznał znak określający, iż produkt został wytworzony z surowców pochodzących z recyklingu, ponad 50% ankietowanych rozpoznało znak Krav (produkt pochodzący z gospodarstw ekologicznych), logo rolnictwa ekologicznego (57%), znak CE (67%) oraz znak Energy Star (52%). Najmniej rozpoznawalnym znakiem wśród uczniów były europejski znak Ecolabel „Margerytka”, symbol zdrowej żywności, nordycki Swan, bezpieczny dla ozonu, produkty nie testowane na zwierzętach (tylko 37% poprawnych odpowiedzi) oraz znak der Grüne Punkt (38% poprawnych odpowiedzi).

Podobnie jak w badaniach z 1999 i 2002 roku, uczniowie przy zakupie towarów kierowali się przede wszystkim: ceną, jakością produktów, marką, a najmniej istotnym kryterium był aspekt ekologiczny (tylko 8%). Aż 54% uczniów uważa, iż jest świadoma ekologicznie, a 46% określiło się jako osoby nie posiadające świadomości ekologicznej. Jednak ta

świadomość ekologiczna nie odzwierciedla się ani w udziale uczniów w imprezach związanych z ochroną środowiska, ani w wyborze kupowanych produktów, ani w żadnym aspekcie życia codziennego – oparta jest na osobistych odczuciach.

W 2011 roku podobne badania (porównawcze dwóch uczelni) prowadzone były przez studentów Koła Naukowego „Eko-zarządzanie” Uniwersytetu Zielonogórskiego. W badaniu wzięło udział 200 studentów Uniwersytetu Zielonogórskiego (Polska) i 200 studentów Uniwersytetu im. Christiana-Albrechta w Kiel (Niemcy). W badaniu wykorzystano większą ilość znaków umieszczanych na towarach w porównaniu do 1999 roku, ze względu na upływ czasu i związane z tym zmiany gospodarcze, marketingowe i świadomościowe społeczeństwa. Na rys. 3 wymieniono 11 wybranych znaków, które rozpoznawali studenci obu uczelni.

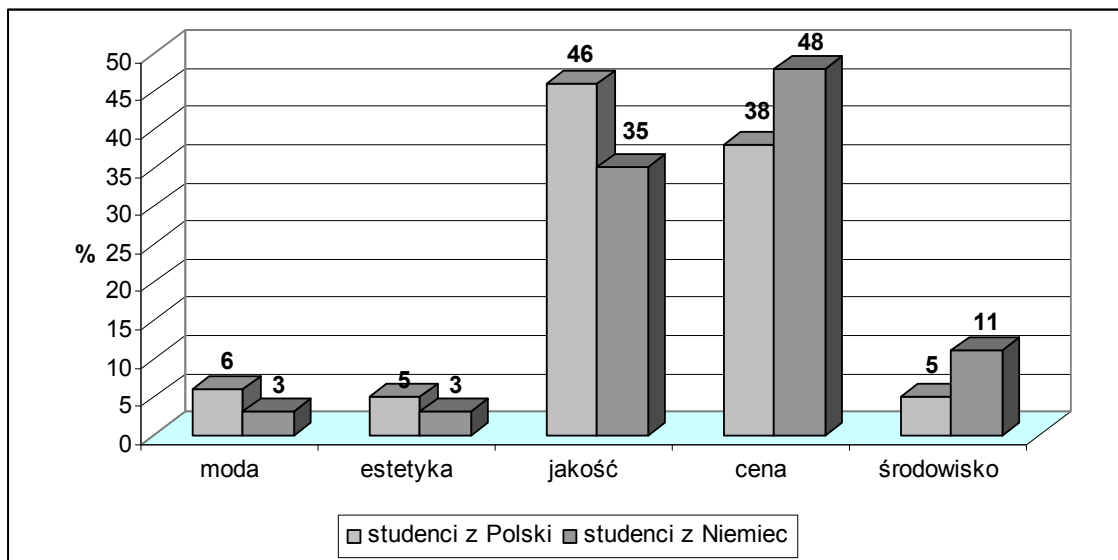
Widać wyraźnie wzrost wiedzy na temat znajomości symbolu i znaczenia wytypowanych znaków w porównaniu do lat poprzednich, a szczególnie jest to istotne, iż wiedza studentów polskich jest porównywalna do wiedzy studentów niemieckich, w kraju których system ekoznakowania został zapoczątkowany.

Rys. 3. Znajomość znaków towarowych wśród polskich i niemieckich studentów. Źródło: opracowanie własne na podstawie [5].

Pomimo upływu czasu (12 lat) kryterium, według którego konsumenci kierują się dokonując zakupu towarów, jest niezmiennie. Nadal dominujące znaczenie ma cena towaru (według 38% studentów z Polski i 48% studentów z Niemiec) oraz jakość kupowanych towarów (46% - studenci z Polski, 35% -

studenci z Niemiec). Można stwierdzić, że dla studentów z Niemiec wpływ towaru na środowisko jest trzecim kryterium wyboru (11% ankietowanych) natomiast dla studentów z Polski jest to nadal kryterium bardzo mało znaczące (porównaj wyniki z rys. 4).

Rys. 4. Kryterium wyboru przy decyzji o zakupie towaru. Źródło: opracowanie własne na podstawie [2].

Podsumowanie

Badanie znajomości znaków towarowych (szczególnie znaków ekologicznych) i poziomu świadomości ekologicznej jest istotnym elementem budowania społeczeństwa odpowiedzialnego ekologicznie. Wyniki badań wskazują na średni poziom wiedzy konsumentów na temat znakowania ekologicznego (średnia poprawnych odpowiedzi - 49,5%) oraz brak zainteresowania wśród ankietowanych znakami umieszczanymi na opakowaniach kupowanych produktów. Poziom znajomości ekoznaków, pomimo wzrostu ich liczby na rynku, poprawił się znacznie w stosunku do poziomu wiedzy konsumentów sprzed 12 lat.

Obecne braki w wiedzy na temat ekoznakowania wskazują na unikanie prezentowanych zagadnień w szkolnictwie pomimo, iż występują one w podstawach kształcenia dla uczniów szkół gimnazjalnych oraz ponadgimnazjalnych w zakresie ochrony środowiska [14]. Autorka uważa, iż wprowadzenie zagadnień znakowania ekologicznego w kształceniu młodzieży może w znaczący sposób przyczynić się do zwiększenia zainteresowania konsumentów działaniami chroniącymi środowisko, kupowania zdrowej żywności oraz odzysku i recyklingu opakowań, co również przełoży się na wzrost poziomu świadomości przyszłych dorosłych.

Bibliografia

1. Adamczyk W., *Ekologia wyrobów*, PWE Warszawa 2004, s. 232-235.
2. Andrykiewicz A., Słoniniec J., Nagutko T., Kolar I., *Europejski system ekoznaków i jego rola w ograniczaniu zagrożeń przemysłowych*, Management Systems In Production Engineering No 1(1) 2011, s. 5-9.

3. Borys T., Kobyłko G., Rogala P., *Ekoetykietowanie jako element systemu informacji o jakości*, [w:] *Ekologia wyrobów* pod red. W. Adamczyk, Wyd. AE w Krakowie, Kraków 1997, s. 92-103.
4. Bronakowski H., *Rynek - marketing dóbr i usług ekologicznych - słownik podstawowych pojęć*, Wyd. Wyższej Szkoły Finansów i Zarządzania w Białymstoku, Białystok 1997.
5. Gawron M., Kitta E., Zagajewski A., Shageev A., *Europejski system ekoznaków i jego rola w ograniczaniu zagrożeń przemysłowych*, *Management Systems In Production Engineering* No 3(3) 2011, s. 10-15.
6. *ISO and ISO 14000 Series*, International Organisation for Standardisation (ISO), Geneva, s. 6; http://www.engr.mun.ca/alam/ISO_and_ISO14000.pdf [16.09.2014 - data dostępu].
7. Kramer M., Kryński A., Urbaniec M., *Międzynarodowe zarządzanie środowiskiem*, Tom 1. *Interdyscyplinarne założenia proekologicznego zarządzania przedsiębiorstwem*, Wyd. C.H. Beck, Warszawa, 2004, s. 114-115.
8. Kobyłko G. (eds.), *Proekologiczne zarządzanie przedsiębiorstwem*, Wyd. AE we Wrocławiu, Wrocław 2007, s. 94.
9. Małachowski K., *Gospodarka a środowisko i ekologia*, Wyd. Fachowe CeDeWu, Warszawa 2007, s. 35.
10. Parlak M., *Edukacja ekologiczna w procesie kształcenia wczesnoszkolnego – założenia, program, propozycje metodyczne*, Wyd. Pedagogiczne ZNP, Kielce 2005, s. 13.
11. PN-EN ISO 14020:2003, *Etykiety i deklaracje środowiskowe. Ogólne zasady*. PKN Warszawa 2005.
12. Polski Komitet Normalizacyjny, www.pkn.pl [16.09.2014 - data dostępu].
13. Poskrobko B., *Zarządzanie środowiskiem*, PWE, Warszawa 2007, s. 283.
14. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Załącznik nr 4. (Dz. U 2009, nr 4, poz. 17).
15. Skolimowski H., *Filozofia żyjąca: eko-filozofia jako drzewo życia*, Wyd. Pusty Obłok, Warszawa 1993, s. 52.
16. Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. Prawo własności przemysłowej (tekst jednolity Dz. U. z 2013, poz. 1410).
17. www.ekologia.pl/wiedza/znaki/znak,s6/ [16.09.2014 - data dostępu].
18. Zarębska J., *Ekologiczne i ekonomiczne aspekty gospodarowania odpadami opakowaniowymi w województwie lubuskim*, Oficyna Wyd. Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra 2013, s. 90-91.